

Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри конституційного права
ННПП Національної академії внутрішніх
справ, провідний науковий співробітник
НДІ державного будівництва та місцевого
самоврядування Національної академії
правових наук України,
доктор юридичних наук, доцент

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

Національна безпека країни є одним із головних пріоритетів функціонування та діяльності будь-якої держави. Незважаючи на військові дії на сході України, такі питання є як ніколи актуальними, особливо в контексті прав людини. Відомо, що ідеальною моделлю національної безпеки є країни-члени НАТО, тому в цьому дослідженні представлено порівняльно-правову характеристику прав людини у сфері національної безпеки в країнах НАТО.

Слід погодитися з визначенням національної безпеки, наведеним у Законі України «Про національну безпеку України», де воно трактується як «захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальні та потенційні загрози». Натомість забезпечення прав і свобод людини і громадянина слід розглядати через систему прав і свобод людини і громадянина. Він складається з інституційного, правового, організаційного та ресурсного забезпечення. Стійкий зв'язок цих елементів створює взаємодіюче середовище для забезпечення прав і свобод.

Отже, забезпечення прав людини у сфері національної безпеки є складним та витонченим явищем системного характеру, яке без налагодженого механізму не зможе належним чином та ефективно функціонувати.

НАТО є зразком забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. Цій організації вдалося трансформувати свій статус із суто військового блоку в військово-політичну організацію. Сьогодні вона, по-перше, забезпечує безпеку кожної країни-члена Альянсу. По-друге, формує систему колективної безпеки. По-третє, це створює партнерські відносини з країнами, що не входять до НАТО. По-четверте, він встановлює та дедалі ширше застосовує механізми ненасильницького врегулювання криз і конфліктів. По-п'яте, вона виконує гуманітарну, наукову та освітню функції, які свідчать про те, що НАТО існує не тільки для військових цілей.

Для порівняльно-правової характеристики забезпечення прав людини у сфері національної безпеки країн НАТО буде проаналізовано такі країни-члени НАТО, як США та Велика Британія.

Цікавим для України видається досвід Великої Британії щодо запровадження

концепції стійкості у сфері національної безпеки. Таким чином, з метою реалізації комплексного підходу та посилення спроможності реагувати на масштабні надзвичайні ситуації різного походження уряд Великої Британії системно працює над розробкою механізмів міжвідомчої взаємодії та координації заходів, що здійснюються Кабінетом Міністрів, окремими міністерствами, місцеві органи влади, приватний сектор та громадянське суспільство.

Слід зазначити, що у Сполученому Королівстві діє Закон про цивільні непередбачувані ситуації (2004), який визначає надзвичайні ситуації як небезпечні події або явища, які можуть серйозно негативно вплинути або завдати значної шкоди способу життя громадян, навколишньому середовищу або національній безпеці (зокрема, як внаслідок війни чи терористичних актів). Тобто мова йде про широкий спектр загроз.

З метою реалізації положень цього Закону уряд розробив низку методичних документів, які містять рекомендації та пропонують гнучкі механізми запобігання, підготовки до реагування, безпосереднього реагування на надзвичайні ситуації та відновлення. Зокрема, це: програма підвищення стійкості, яка визначає сферу відповідальності різних органів державного управління та порядок міжвідомчої координації та взаємодії з підготовки, реагування та ліквідації (мінімізації) наслідків надзвичайних ситуацій; концепція реагування на надзвичайні ситуації, яка визначає принципи та процедури реагування на надзвичайні ситуації, а також гнучкі механізми координації; Посібник з питань надзвичайних ситуацій та відновлення, в якому визначено принципи та ефективну практику реагування на надзвичайні ситуації та посткризового відновлення, повноваження державних органів і служб у цій сфері, надано рекомендації щодо організації міжвідомчої взаємодії та роботи зі ЗМІ; плани дій у надзвичайних ситуаціях для реагування на найбільш пріоритетні ризики, визначені в Національній оцінці ризиків; Національні стратегічні принципи стійкості громади, які визначають принципи та можливості громад і громадян щодо посилення їх стійкості до загроз різного походження, включають приклади конкретних дій, рекомендації щодо готовності до надзвичайних ситуацій та планування, реагування та відновлення.

Стратегія національної безпеки США у XXI столітті передбачає гуманітарний аспект – систему освіти. Це стало офіційним підтвердженням політики, яку проводять США – стимулювання наукової сфери, створення найкращих умов для розвитку інтелектуального потенціалу держави. Світовий досвід доводить, що життєвий рівень населення, соціально-економічна ситуація в країні визначається ступенем освіченості суспільства та його ставленням до інтелектуальних цінностей. Тому національна безпека нерозривно пов'язана з інтелектуальною складовою гуманітарної безпеки. У Стратегії національної безпеки США 2015 року зазначено, що вона базується на правилах міжнародного порядку, який сприяє глобальній безпеці та процвітання, а також людській гідності та правам. Автори документу наголошують на історії власного народу, відстоюючи демократію та права людини, приділяючи особливу увагу боротьбі за свободу, зберігаючи мирні демократичні зміни, впроваджуючи політику мобілізації

міжнародної підтримки для зміцнення та розширення глобальних норм прав людини. Стратегія вказує на зобов'язання урядів виконувати свої зобов'язання щодо прав людини, протистояти будь-яким репресіям і запобігати їм, а також відповідним чином реагувати на масові злочини. Також підкреслюється, що захист прав людини є найбільш ефективним, коли діяльність здійснюється спільно з широким колом партнерів (громадянське суспільство, релігійні лідери, бізнес, інші уряди та міжнародні організації). Стратегія передбачає доцільність створення правил, норм та інститутів, які є основою миру, безпеки, процвітання і, звичайно, захисту прав людини у XXI столітті.

Підсумовуючи, для України, яка розпочала свій шлях до формування оптимальної моделі національної безпеки, найбільш прийнятним рішенням є прийняття вищезазначених концепцій. Звичайно, процес вступу до НАТО тривалий і передбачає необхідність адаптації внутрішнього законодавства до законодавства НАТО, але за чітких дій та політичної волі він для нас досяжний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про національну безпеку України : закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
2. Резнікова О.О., Місюра А.О. Шляхи модернізації системи національної безпеки в контексті розбудови національної стабільності. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/111AZ_NatRes-fd32c.pdf.
3. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні / А. А. Романова // Форум права. 2012. № 2. С. 599-602. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_95.
4. Соскіна О.І. Вступ України до НАТО – забезпечення національної цілісності та безпеки країни. URL: <https://www.en.gov.ua/spvrobntnictvo-ukrani-z-nato/vstup-ukrani-do-nato-zabezpechennya-naconalyno-clsnost-ta-bezpeki-krani>.
5. Титко Є.В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. Філософсько-методологічні проблеми права. 2016. № 2. С. 126-139.